

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 2

2026

**SHAROF RASHIDOVNING “G‘OLIBLAR” ASARI ASOSIDA BO‘LAJAK
PEDAGOGLARDA MA’NAVY-AXLOQIY KOMPETENSIYALARNI
SHAKLLANTIRISH: KONSEPTUAL TAHLIL**

Qilichova Marxabo Xudaykulovna

Jizzax davlat pedagogika universiteti,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya

Maqolada badiiy adabiyotdan pedagogik resurs sifatida foydalanish masalasi Sharof Rashidovning “G‘oliblar” asari misolida tahlil qilinadi. Manbalarda “G‘oliblar” avval qissa (1953) sifatida, keyin esa roman (1972) sifatida qayd etiladi. Asar mazmuni Mirzacho‘l hududida bunyodkorlik, suv chiqarish, yerning “tashnaligini qondirish” va mehnat jasorati g‘oyalari bilan bevosita bog‘lanishi adabiy-tahliliy manbalarda ham izohlanadi. Shuningdek, “G‘oliblar” asarida Oyoqiz, Olimjon kabi obrazlar hamda Oltinsoy singari toponimlar orqali zamondoshlar ruhiyati, mas’uliyat va jamoaviylik motivlari ochib beriladi. Tadqiqot maqsadi - “G‘oliblar” asaridagi ma’naviy-axloqiy g‘oyalarni ajratib olish, ularni bo‘lajak pedagoglar uchun zarur kompetensiyalar (vatanparvarlik, mehnat etikasi, adolat, hamkorlik, ekologik mas’uliyat, shaxsiy mas’uliyat va refleksiya) bilan moslashtirish hamda oliy ta’lim sharoitida qo‘llashga mo‘ljallangan didaktik modelni taklif etishdir. Metod sifatida sifatli (qualitative) kontent tahlil qo‘llanildi: epizodlar “qadriyat–xatti-harakat–pedagogik xulosa” triadasi bo‘yicha kodlandi, natijalar esa ma’naviy-axloqiy tarbiyaning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari haqidagi yondashuvlar bilan solishtirildi..

Kalit so‘zlar: “G‘oliblar”, Sharof Rashidov, bo‘lajak pedagog, ma’naviy-axloqiy tarbiya, kontent tahlil, didaktik model, kompetensiya, refleksiya.

**ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У
БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НА ОСНОВЕ РОМАНА ШАРОФА РАШИДОВА
«ПОБЕДИТЕЛИ»: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ**

Киличова Мархабо Худайкуловна

Джизакский государственный педагогический университет, доктор
философии (PhD) по педагогическим наукам

Аннотация

В статье рассматриваются педагогические возможности художественной литературы как ресурса формирования духовно-нравственных компетенций будущих педагогов на материале произведения Шарофа Рашидова «Победители». В источниках произведение фиксируется как повесть (1953) и позднее как роман (1972), что позволяет рассматривать его как текст с устойчивой ценностной доминантой и развитой социально-нравственной проблематикой. Содержательно произведение концентрируется вокруг мотивов созидательного труда, преобразования пространства (в частности, темы освоения и «оживления» земли и воды), коллективной ответственности, гражданского долга и личной моральной устойчивости. Цель исследования - выделить ключевые духовно-нравственные идеи произведения, соотнести их с компетенциями, востребованными в профессиональной подготовке учителя (профессиональная этика, справедливость, ответственность, сотрудничество, гражданственность, рефлексия), и предложить дидактическую модель интеграции текста в образовательный процесс педагогического вуза. Методологическую основу составил качественный контент-анализ: смысловые фрагменты кодировались по схеме «ценность - действие -

педагогический вывод» и группировались в компетентностные кластеры.

Ключевые слова: Шароф Рашидов, «Победители», будущие педагоги, духовно-нравственное воспитание, профессиональная этика, контент-анализ, компетентностный подход, рефлексия.

DEVELOPING SPIRITUAL AND MORAL COMPETENCIES IN PRE-SERVICE TEACHERS BASED ON SHAROF RASHIDOV'S NOVEL THE WINNERS: A CONCEPTUAL ANALYSIS

Kilichova Marxabo Khudaykulovna
Jizzakh State Pedagogical University, (PhD)

Abstract

The article explores the pedagogical potential of fiction as a tool for the development of spiritual and moral skills among future teachers, based on the work of Sharof Rashidov "Winners". This work was originally published as a novella in 1953, and later republished as a novel in 1972, allowing us to consider it a text with established values and well-developed socio-moral themes. The focus of the article is on the motivations for creativity, the transformation of space, specifically the theme of the development and "renewal" of land and water, collective responsibility, civic duty, and individual moral integrity. The goal of the research is to identify the key spiritual and moral concepts in the work, correlate them with the competencies required for teacher training, such as professional ethics, fairness, responsibility, collaboration, and civic engagement, and propose a didactic framework for incorporating the text into the curriculum at a teacher training institution. The methodological foundation of this research was qualitative content analysis. Semantically significant fragments were coded according to a "value – action – pedagogical implication" scheme and clustered into groups that correspond to specific skills.

Keywords: Sharof Rashidov, "Winners", pre-service teachers, moral education, professional ethics, qualitative content analysis, competency-based approach, reflective practice.

Oliy ta'lim tizimida bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi faqat muayyan fan bilimlari bilan cheklanmaydi, balki unda qadriyatlarga sodiqlik, kasbiy etikaga rioya, ijtimoiy mas'uliyat, fuqarolik pozitsiyasi va shaxsiy namuna ko'rsatish kabi ma'naviy-axloqiy kompetensiyalar markaziy o'rin tutadi. Bu yo'nalishda milliy adabiyot, ayniqsa, ijtimoiy taraqqiyot va insoniy fazilatlarni badiiy obrazlar orqali yoritadigan epik asarlar kuchli tarbiyaviy manba bo'lib xizmat qiladi.

Sharof Rashidov ijodida "G'oliblar" asari alohida o'rin tutadi. Ayrim manbalarda u qissa (1953) va keyinchalik roman (1972) ko'rinishida qayd etilgan.[1,6] Adabiy-tahliliy izohlarda "G'oliblar" asarining o'zi mazmunni belgilashi - zamin qiyofasini o'zgartirish, suv chiqarish, Mirzacho'lda mehnat va bunyodkorlik jasoratini ulug'lash kabi g'oyalar bilan bog'lanadi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, "G'oliblar" asaridagi qadriyatlar pedagog kasbining axloqiy me'yorlari bilan mos tushadi: mas'uliyat, halollik, adolatparvarlik, jamoa manfaatini ustun qo'yish, tabiat va uning ne'matlariga ehtiyotkor munosabat. Sh.Rashidov asarlarida tarbiyaviy g'oyalar pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilinishi zarurligi haqida ilmiy maqolalarda ham qayd etiladi.[2,6] Shu bilan birga, bu asardan bo'lajak pedagoglarning ma'naviy-axloqiy kompetensiyalarini shakllantirishda foydalanish uchun aniq didaktik model, indikator va o'quv texnologiyasi ko'rinishida tizimlash ehtiyoji saqlanib qolmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Maqola mavzusi nazariy usullar, jumladan, tahliliy-sintetik, qiyosiy-taqqoslash, analogiya hamda obyektiv va tizimli tahlil usullari asosida o'rganildi.

Mavzu doirasida G'arb va Sharq olimlarining tadqiqotlari ham qiyosiy tahlil qilindi. Keyingi yillarda, yoshlarning ma'naviyatini shakllantirishga oid bir qancha ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirilmogda. Jumladan, M.Quronov, J.G'.Yuldoshev, O.Musurmonova, M.Inamova, U.Maxkamov, S.Nishonova, A.K.Minavvarov, N.Almetov, D.Ruziyeva, N.Egamberdiyeva, Sh.Xalilova, Sh.Shodmonova kabilarning qator ishlarida yoshlarni ma'naviy-axloqiy, estetik, jismoniy jihatdan rivojlantirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida vatanparvar, mas'uliyatli, insonparvar qilib tarbiyalash, komil insonni o'stirish, milliy tarbiyaning ilmiy-pedagogik jihatlari hamda ijtimoiy sohani yanada takomillashtirish borasida muayyan tadqiqot ishlarini amalga oshirdilar. Shuningdek, texnologik yondashuv asosida ta'lim samaradorligini oshirish va talabalarni ma'naviyatini shakllantirishda G'.Yo'ldoshev, N.N.Azizxodjayeva, M.Q.Pardayev, N.Saidahmedov, L.V.Golish, R.J.Ishmuhamedov, A.U.Arziqulov, M.Ochilov, O'.Tolipov va boshqalarning ilg'or qarashlaridan keng foydalanildi.

Talaba yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash jarayonlarini takomillashtirishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlari, shaxsning ruhiy jarayonlari va uning rivojlanishi kabi masalalar qator psixolog olimlar Z.Abidova, Sh.Barotov, V.Karimova, D.Sobirova, M.Saipova, E. Goziyev va boshqa olimlar tomonidan ham tadqiq qilingan.

Xorijiy va Mustaqil davlatlar hamdo'stligi (MDH) mamlakatlari olimlaridan S.Heller, N.L.Berezniskaya, E.Betti, E.Bikkerman, N.V.Pivovaro, E. Rierdon Betti, T.Adorno, M.Xorkeymer, J.Ellport, S.Mendus kabi olimlar talaba yoshlarni ma'naviy-axloqiy qilib tarbiyalashning ilmiy-nazariy asoslari, uning ijtimoiy va ma'naviy yo'nalishlari, zamonaviy tendensiyalari kabi masalalarini o'rganganlar.[3]

Yuqoridagilardan kelib chiqib, bugungi kunda bo'lajak pedagoglarni yangicha dunyoqarashga ega bo'lishlari va mustaqil fikrlay olishlari, muammoli vaziyatlarni hal qila olishlari va har qanday vaziyatlarda mustaqil qarorlar qabul qilish kabi XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish zaruriyati har qachongidan ham ko'proq namoyon bo'lmoqda.

NATIJA VA MUHOKAMA

Tahlil natijasida asar mazmuni "bunyodkorlik-mas'uliyat-jamoaviylik" o'qi atrofida jamlanishi, ya'ni, g'oyalar klasteri aniqlandi. Mirzacho'lda suv chiqarish, tashnalikni yengish, mehnat jasorati motivlari asar mazmunining markaziy semantik yadrosi sifatida talqin etilgan. Qahramonlar tizimi (Oyqiz, Olimjon va boshqalar) orqali esa individual mas'uliyat va ijtimoiy foyda o'rtasidagi tanlovlar pedagogik vaziyatlarga aylantirish uchun qulay material beradi.[4,6]

Quyidagi klasterlar bo'lajak pedagoglar uchun maqsadli kompetensiyalar bilan bog'landi:

- Fuqarolik pozitsiyasi va vatanparvarlik: "yurt ravnaqi yo'lida mas'uliyat bilan mehnat qilish" g'oyasi. (Asar muallifining ijodiy merosi doirasida bunday yo'nalish umumiy tavsifda ham qayd etiladi.)
- Mehnat etikasi: mashaqqatga chidamlilik, natijaga yo'naltirilganlik, jamoa oldidagi burch.
- Adolat va halollik: qaror qabul qilishda haqiqatgo'ylik va jamoa manfaatini ko'zlash.
- Hamkorlik va liderlik: jamoaviy mehnat, kelishuv, ijtimoiy murosa.
- Ekologik mas'uliyat: suv va yer resursiga ehtiyotkor munosabat (semantic markaz).

- Refleksiya va kasbiy o'zini anglash: voqealardan xulosa chiqarish, shaxsiy pozitsiyani asoslash.

Sh.Rashidov asarlaridan tarbiyaviy jarayonda foydalanishning ilmiy-metodik yo'nalishlari (milliylashtirish, qadriyatlarni xulqda tarkib toptirish, o'qituvchi uchun metod tanlashga yo'llash) ilmiy maqolalarda aniq vazifalar ko'rinishida berilgan. Shu asosda "G'oliblar" asari uchun quyidagi modul taklif etiladi:

1. Tayyorlov (motivatsion-qadriyaviy):
 - "Qadriyatlar xaritasi": vatan, mehnat, adolat, jamoa, tabiat tushunchalarini talaba shaxsiy tajribasi bilan bog'lash.
 - Oldindan diagnostika: "axloqiy dilemma" mini-so'rov (5–7 savol).
2. Dialogik tahlil (kognitiv-faoliyatli):
 - Epizod asosida case: "qahramon qarori — oqibat — alternativ yechim".
 - "Roliy munozara": jamoa manfaatiga zid/uyg'un qarorlar bo'yicha bahs.
 - Pedagogik transfer: "bu vaziyat sinfda bo'lsa, o'qituvchi nima qiladi?"
3. Refleksiv integratsiya (shaxsiy-kasbiy):
 - Refleksiv esse (700–900 so'z): "Men bo'lajak o'qituvchi sifatida qaysi qadriyatni kasbiy tamoyilga aylantiraman?"
 - Mikroloyiha: "resursga ehtiyotkorlik" mavzusida 1 haftalik tarbiyaviy tadbir konsepsiyasi.

Z.M.Turayeva tadqiqotlarida ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari va yondashuvlarini tizimlash zarurligi ko'rsatiladi.[5] Shunga tayangan holda modul natijalari 3 blokda baholanadi:

- Kognitiv: qadriyat mazmunini tushuntira olishi (rubrika).
- Affektiv: axloqiy pozitsiyani asoslay olishi (argument).
- Xulqiy-amaliy: tarbiyaviy vaziyatga mos pedagogik yechim taklifi (case yechim sifati).

Natijalar adabiy-pedagogik manbalar bilan mos tushadi: Sh.Rashidovning "G'oliblar" asari bilan birgalikda boshqa epik asarlarida ham tarbiyaviy g'oyalar yurt, xalq, tabiat va fuqarolik pozitsiyasi timsollari berilgan. Bu g'oyalar bugungi kunda tadqiqotchilar tomonidan pedagogik nuqtayi nazardan tahlil qilingan va yanada chuqurroq o'rganilmoqda.[7,8,9]

Ushbu maqolada esa ayni g'oyalar "kompetensiya-indikator-o'quv faoliyati" zanjirida qayta loyihalandi. Bu esa amaliy metodika nuqtayi nazaridan, badiiy matnni "tarbiyaviy mazmun"dan "o'lchanadigan ta'lim natijasi"ga o'tkazish imkonini beradi. Shu bilan birga, muhim metodologik xatar mavjud: badiiy matnni ortiqcha "normativlashtirish" (faqat xulosa chiqarish vositasiga aylantirish) uning estetik va ko'pqatlamli ma'nosini kambag'allashtirishi mumkin. Shuning uchun taklif etilgan modelda dialogik tahlil va refleksiya alohida bosqich sifatida ajratildi. Yani, talaba matnni "tayyor axloq darsi" emas, balki axloqiy fikrlashni mashq qildiruvchi murakkab ijtimoiy voqelik sifatida idrok etishi ko'zda tutiladi.

XULOSA

Mazkur maqola Sharof Rashidovning "G'oliblar" asarini bo'lajak pedagoglarning ma'naviy-axloqiy kompetensiyalarini shakllantirish uchun metodik resurs sifatida konseptual asoslashga qaratildi. Tahlil natijalaridan kelib chiqib quyidagi xulosalar chiqarildi:

1. "G'oliblar" asari mazmunida bunyodkorlik, mehnat etikasi, jamoaviy mas'uliyat, fuqarolik burchi, adolat va shaxsiy javobgarlik kabi qadriyatlar tizimi izchil ko'rinadi. [6] Ushbu qadriyatlar pedagog kasbining axloqiy me'yorlari bilan mazmunan uyg'un bo'lgani sababli asar bo'lajak o'qituvchining kasbiy-axloqiy tayyorgarligiga xizmat qilishi mumkin.

2. Sifatli kontent-tahlil asosida ajratilgan qadriyat birliklari "qadriyat - xatti-harakat — pedagogik xulosa" modeli bo'yicha tizimlashtirildi. Bu yondashuv badiiy matndan didaktik

natija chiqarishda metodik “ko‘prik” vazifasini bajaradi: matn mazmuni bevosita tarbiyaviy vaziyatlarga (case) va refleksiv topshiriqlarga aylantiriladi.

3.Oliy ta‘lim uchun 3 bosqichli modul (tayyorlov, dialogik tahlil, refleksiv integratsiya) taklif qilindi. Modulning prinsipial afzalligi - talabanning axloqiy bilimini amaliy kasbiy qaror va loyihaga ko‘chirishni (transfer) ko‘zda tutishidadir. Natijada ma‘naviy-axloqiy tarbiya “bilish” darajasida qolmay, kasbiy xulq standartlariga integratsiyalanadi.

4.Kompetensiyalarni baholash uchun uch blokli indikatorlar tizimi (kognitiv, qadriyat-motivatsion, xulqiy-amaliy) asoslandi. Bu yondashuv subyektiv hukmni kamaytirib, talabanning pozitsiyani dalillash, dilemma yechish va amaliy yechim taklif qilish kabi ko‘rsatkichlariga tayanadi.

Umuman olganda tadqiqot ishida Sharof Rashidovning “G‘oliblar” asarini pedagogik ta‘limda ma‘naviy-axloqiy tarbiya vositasi sifatida kompetensiya-indikator-texnologiya zanjiri asosida tizimlashtirildi. Bu tizim bo‘lajak pedagoglarda ma‘naviy-axloqiy kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishga ko‘maklashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Lafasov O‘.F., Ismoilov A., Madvaliyev A. O‘zbek tili. - Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik instituti, 2008. – B.78.
2. Qilichova M. Sharof Rashidov asarlarida ma‘naviy-axloqiy masalalarning yoritilishi // Filologiya va pedagogika. № 10, 2025. - B. 35–37.
3. M.X.Qilichova.Sharof rashidov asarlaridan yoshlarni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalashda foydalanish masalalari. Inter education & global study, (7), 312-318.2024.
4. Киличова М.Х. Роль романа Шарафа Рашидова «Победители» в духовно нравственном воспитании молодёжи // European Journal of Innovation in Nonformal Education (EJINE). Nov – 2024. - P.361-370.
5. Turayeva Z.M. Bo‘lajak o‘qituvchilarni sog‘lom ma‘naviy-axloqiy tarbiyalashning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari: monografiya. — Toshkent: Turon-Zamin Ziyo, 2023.
6. Шароф Рашидов. Голиблар. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1981. – 256 б.
7. Хакимов А. Творящие весну. Заметки о художественных особенностях романов Ш.Рашидова. –Тошкент: Литературы и искусства, 1979. – С. 126.
8. Ризаев С. Шараф Рашидов: штрихи к портрету. – Ташкент: 1992. – С. 86.
9. Алимардонов Т., Кучкаров В. Вечная слава: жизнь и деятельность Шарафа Рашидова в зеркале истории. <https://www.litres.ru/book/>